

Z ZDRUŽENIMI MOČMI NAD NOVI SLOVENSKI PRAVOPIS

V zborniku 38. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture (2002) so na 65 (205–270)* straneh objavljena besedila okrogle mize, ki jo je »zasnovala in vodila« prof. dr. A. Vidovič Muha pod naslovom »Kaj je novega v knjižnem jeziku? – Ob izidu Slovenskega pravopisa«. Za mizo je sedlo devet oseb: poleg voditeljice še dr. J. Dular, član uredniškega odbora novega SP, J. Snój, ena izmed redaktorice novega SP, nato pa še trije s Filozofske fakultete v Ljubljani, namreč mag. V. Gorjanc, asist. N. Logar, štud. Š. Arhar, z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša še asist. dr. A. Žele, s Fakultete za družbene vede asist. T. Verovnik, z Mladinske knjige v Ljubljani pa M. Kocjan Barle. Od 9 prispevkov so razen dveh sestavkov (J. Dularja in J. Snój) vsi drugi skrajno negativistično zastavljeni že s samim uvodom. Oglejmo si jih po vrsti, kakor si sledijo v zborniku.

I

A. VIDOVIČ MUHA pod zgoraj navedenim naslovom (207–213)** že v prvem odstavku novi SP proglašajo za »precejšnjo zastranitev v načinu razmišljanja o jeziku, predvsem v razumevanju (knjižno)jezikovne norme«; in: novi pravopis da ima »podcenjevalno razmerje do aktualnega gradiva«, ker da mu je bil »onemogočen elektronski pristop«. – S čim to in tako prepričljivo utemeljiti, na to pa moramo počakati.

Pod 2 omenja »naslov Slovar Slovenskega pravopisa« (ukratičeno SSP), vendar takega naslova v SP 2001 ni. Vseboval naj bi »konzervirani jezikovni sistem« – kaj naj bi to bilo, pa nam ni jasno. Nadalje zamerja »jezikovni čut katerega izmed članov uredniškega odbora ali redatorskega kolektiva« ter neupoštevanje »relevantnih računalniških besedilnih zbirk«. – K temu naj pripomnimo, da so te zbirke šele s konca obdobja, ko se je besedje za pravopisni slovar (i)zbiralo.

V nadaljnjem ji je novi SP v svojem slovarskem delu »v glavnem 'popravljen' SSKJ«. – Seveda to ni res. SSKJ nam je služil kot glavna zbirka občnoimenskega besedja, lastnoimenskost pa si je bilo treba dobiti od drugod (od kod, je v Slovaropisnih pravilih povedano na str. 211). V zvezi s tem se mi je novi SP odprl na str. 1171: od iztočnice *porogati* do *Portugalska* sem iskal ustrezno v SSKJ ter ugotovil naslednje: večina iztočnic iz SP 2001 je tudi v SSKJ, ta pa se opira na Slovenski pravopis 1962 (oboje je seveda tudi razumljivo). Od stotih enot jih je 50 po SSKJ, 50 pa ne. Sam SSKJ ima 46 enot iz SP 1962, 18 pa jih je njegovih lastnih/novih, kje kak primer več ali manj. Misel, da so »gradivni viri uzakonjanja sodobne knjižnojezikovne norme v pravopisnem slovarju strokovno porazni« (2.1), pa bo morala A. Vidovič Muha šele utemeljiti.

Nas pa je zanimalo, kaj vse je v novem SP na omenjeni strani umanjalo. V primeri s SSKJ smo dodali enote *porogljivost*, *porogljivčev*, *porokinja*, *poromanjen*, *poromuniti*, *poromuniti se*, *porositi*, *porošnost*, *porotničn*, *porozni*, *poroženlost*, *port*, *portmone*, *porto...*, *portoznamka*, *portretiranka*, *portretirančev*, *portretistka*, *portretistika* (da o lastnoimenskih iztočnicah in podiztočnicah sploh ne govorimo). Zavrnili pa smo v novem SP naslednje enote iz SSKJ: *porokovati*, *poroštvovati*, *portativ*, *portepe*, *portič*, *portiera*, *portik*, in *portski* (a *portik* bi bili morali sprejeti).

* Ob avtorjevem sklicu na strani v zborniku SSKJ so bile v uredništvu v opombi ob zvezdici dodane ustrezne strani tu ponatisnjenih prispevkov.

** Tu: 117–122.

Glede kritičarkinega očitka o zmanjšanju pomenske obvestilnosti v slovarskem delu novega SP pa naslednje: v uredniškem odboru novega SP je bilo sklenjeno, da se nevtralni pomeni besed oz. besednih zvez načeloma ne podajajo – tako je že v SP 1962 – (za to imamo SSKJ). Če pa je (pod)iztočnica za namembnega naslovnika pravopisa manj znana ali sploh neznana, pa smo jo osvetlili, tako kot je tudi v SP 1962, na več načinov: s približno identifikacijo, s slovensko ustreznico ob prevzeti besedi ali opisno; z navedbo stroke, v katero spada, z besedno zvezo, le skrajno izjemno z ničimer (eno takih enot (*veletovarna*) navaja V. Gorjanc). Pri SP 2001 gre za pri nas običajni tip pravopisnega slovarja, pri Pleteršniku ali SSKJ pa za slovar pomenov, zato glede tega nismo z njima prav nič tekmovali – in torej tudi ne upadli.

Kaj pa je res novega v SP 2001? To sem na internetu razložil v razmerju do SP 1962 – sedaj je to tudi že tiskano (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 12 (2002), str. 38–59), nekaj tega pa je skušala prikazati tudi J. Snoj v sestavku za okroglo mizo, o kateri gre tukaj govor. – Nobenega namena tudi nismo imeli, da bi popravljali SSKJ, smo pa v SP 2001 podali jasno besednovrstnost, razvidno slovnično kategorialnost, spopolnili stilističnost, v pravopis uvedli tonemskost in še in še.

Pod 2.3 kritičarka podaja 4 ugovore glede na: a) normativnost oznak, b) zvrstne in stilne oznake, c) novo izrazje, č) določno obliko pridevnikov v stalnih besednih zvezah.

K normativnosti oznak: Zakaj bi bili v SP 2001 proti grafskim oznakam, ko pa so taka znamenja običajna za vse dosedanje slovenske pravopise, začenši z Levčevim. Levec in Breznik sta pred nezaželenim ali slabšim slovenski knjižni jezik branila s križcem, Breznik-Ramovš z enačajem, ki jima je »kaz/al/ enakost izrazov (sinonima) ali pa pravilno slovensko izražanje«, npr. *celak* = *celec*, *brez da* = slov. *ne da bi /.../ čeprav*«. V SP 1950 križec označuje nedovoljeno za knjižni jezik, zvezdica pogojno dovoljeno za knjižni jezik, enačaj pomensko enakost.

SP-ju 1962 zvezdica zaznamuje ljudsko izposojenko; puščica, da tisto na njeni levi ni najbolj domače ali najboljše; krožec, da tisto za knjižno rabo ni dovoljeno. SSKJ namesto grafov uporablja izraza nepravilno in neustaljeno: *brez da* neprav., *bogata na kombinacijah* neustalj. (Črna pika pa mu je znamenje za začetek frazeološkega gnezda. Kdo je za SP 2001 predlagal črno piko za pojem 'prepovedano', se ne spomnim, v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis 1981 je še ni.)

Žargon in sleng: Žargonsko in slengovsko se lahko govori v vseh štirih socialnih zvrsteh: v knjižnem zbornem in pogovornem, v pokrajinskem pogovornem ali v narečju. Slovenski pravopis skrbi za knjižno podobo slengovskih in žargonskih izrazov, zato jim upravičen predpisuje ustrezne knjižne svojilne pridevnike, končnice in medpone, torej: *gazda* -e = *gazdov* neknoj. ljud., *mačo* -a sleng. *mačov* (oblika svojilnega pridevnika na -ov je redaktorska ali korektorska pomota; narobe je tudi, da ni navedena oblika z -em); *brucevati* *brucevanje* šol. žarg. z -e- po *bruc* z -em, *bručev* (enako *kruc*) šol. žarg.; *nono* -a °-ta pokr. prim.; *medo* -ta otr.

V zvezi s tem kritičarka še omenja enote *ôči*, *miško*, *bimbo*, *bučko*, *debelko*, *rdečko*. Redakcija teh enot v SP 2001 se od onih v SSKJ loči le po tem, da enote *bučko* v SSKJ ni, *bimbo* pa ima v SSKJ navedeno rod. obliko *bimbota*, v SP 2001 pa *bimba*. Poleg tega ima variantna oblika *očita* črno piko (kakor jo imajo tudi svojilni pridevniki

moških podstav s končnico *-a*, npr. Miha *•-in*. Odzadnji slovar slovenskega knjižnega jezika navaja pri samostalnikih na *-o* rodilniško obliko *-ta* samo pri *bimbo* in *medo*, vsi drugi pa imajo obliko *-a* (npr. *bajaco*, *teraco*, *pončo*, vključno s podtipom *Makao* in *Mao*), nad 20 primerov).

Kritičarka pri 2.3.1 c) SP-ju 2001 pripisuje »potreb/ol širiti obseg pravopisnega slovarja«. To je seveda vse kaj drugega, kakor se na prvi pogled zdi. Redaktorica je takoj prvi primer (*Dantealighierijev*) označila s krožcem, ker se tudi *Dante* rabi kot edino osebno ime kakor tudi *Alighieri* (tega drugega v SP 1962 ni), v Webstru pa bremo, da je *Dante* tudi fantovsko ime. Po zgledu na *francjožefovski* (v podstavi dve imeni) pa bi kdo lahko tvoril tudi svojilni pridevnik *Dantealighierijev* (namesto v SP 1962 predvidenega *Dantejev*). Vendar zloženske oblike svojilnega pridevnika ne bi bile nič nedopustnega. Nedopustna oblika pa bi bila *Leonardodavincijev*: v SP 1962 imajo namesto tega *Leonardov* ali *da Vincijev*. Oblika *Baudouindecourtenayjev* je čisto mogoča, redaktorica jo je zapisala, ker ima SP 1962 *Baudouinov* in *Courtenayev* (ime tega jezikoslovca pa je *Jan Ignacy Ni'cislaw*, je pa tudi *Courtenay* lahko tudi fantovsko ime). Oblika *Lopedevogov* pa zasluži krogec, ker je *Lope* ime (celo ime je *Lope Felix de Vega Carpio*, v SP 1962 pa je naveden *Lope de Vegov*, kar je narobe, saj gre za tip *°Franc Prešernov*). In: *Ortegaygasetov* bi bilo čisto v redu, seveda pa ne *Ortegaygasetin*, pisateljevo ime pa je *José*.

Kritičarkina zasluga pri tem je le, da nas je opozorila na problem, ki nima enostavnih, še zlasti pa ne nepotrebnih rešitev v SP 2001. – Kritičarka pa naj si kar ogleda podobne vrste zloženskih pridevnikov na *-ski* v Slovenskih krajevnih imenih, npr. **dolenjekarteljovski* ali **ilirskobistriški*, v SSKJ pa *francjožefovski*. Saj bi bili taki zloženski pridevniki možni tudi iz dvobesednih ženskih priimkov, npr. *Hočevar-Muhova* ali *Kocjan-Barletova*. Oblika *°Ortegaygasetin* pa je seveda povsem eksotična; redaktorica je verjetno hotela prepovedovati le obliko *•Ortegin*.

Pri enoti č) tega razdelka kritičarka ugovarja načelu, da bi bila ženska z moškimi enakopisna imena podiztočnice. SP 2001 vse feminative stavi v podiztočnice: tako tip *ultraš m – ultrašinja ž* kakor tip *Saša -e/Saša -a m* proti *Saša -e ž*, za take moške oblike pa seveda prepoveduje oblike svojilnega zaimka na *-in* (svojilnik za ž. obliko pa tu ni zapisan, ker je čisto redno tvorjen; tudi *Anka -e* ga nima navedenega, pač pa ga ima *Anica -e* zaradi premene *c* s *č*: *Aničin*). Glede ljudskih feminativov priimkov naši kritičarki ne bom odgovarjal, sem pa ne-vem-že-katerič to storil v odgovorih na kritike tega onih, ki so nastopali s tem problemom že pred našo kritičarko. Omenim naj le primer *akademik – akademikinja*, kjer bi kritičarka želela še dvojnico *akademka*, čeprav skoraj gotovo ve, da je oblika *akademikinja* zabeležena že v SP 1962. – Res narobe pa je, da v SP 2001 k primarno ženskemu poimenovanju *gospodinja* moškega poimenovanja *gospodinjec* nimamo v podiztočnici, ampak je iztočnica.

V enoti d) ima kritičarka prav, ko meni, da zveze *polagati račun o svojem delu* ni treba spodrivati s kako drugo sopomensko zvezo, pri *položiti roko nase* pa gre menda le za kalk iz nemščine (*Hand auf sich legen*). V SP 1962 je pri glagolu *položiti* veliko prepovedovanja s krožcem (v SSKJ pa seveda ni nič takega označeno z neustalj.). – Seveda je tudi pri razlagi stalnih besednih zvez (kritičarka jih sedaj ne imenuje več frazeologem, ampak frazem) treba upoštevati vid. Namesto kritičarkinega *biti s kom*

na *bojni nogi* – 'sprt', *bojno polje* – 'bojišče' pa v SP 2001 dejansko beremo tako: za prvo |sprt|, za drugo |bojišče| in oboje brez puščice. Kaj pomeni pokončni oklepaj, pa je jasno razbrati iz pravila v novem SP (§ 1062, str. 139).

Pri 2.3.2 se kritičarka najprej vprašuje, kaj bi bila razlika med knjižno pogovornim in neknjižno ljudskim: prvo je ena izmed značilnosti mestnih govoric, drugo pa je bolj vseslojno, večinoma prevzeto, a nedopustno v knjižnojezikovnem pisanju. Nato: praktičnosporazumevalno je posebna funkcijska zvrst (preostale tri pa so strokovna, publicistična in umetnostna). Dalje: poudarjalno pomeni, da ima beseda večjo intenziteto od nezaznamovanega, tj. nevtralnega, čustvenostno pa se rabi kot splošna oznaka za tisto, kar ni izrecno/posebej določeno kot npr. ljubkovalno, slabšalno ipd. Neobčevalno je to, kar je v SSKJ »knjižno«; izobrazbeno pa je nekako tipa *Aristoteles* nasproti *Aristotel*, ali pa izrazi kot *ibidem* za »prav tam«, ali *Sapienti sat* »Pametnemu zadošča«, ko bi ga imeli v slovarju. Sicer pa je vse to mogoče razbrati v paragrafih 1059–1067 novega SP. Zgledi za neknjižno ljudsko so v knjižni jezik nesprejete prevzete besede (zlasti) iz nemščine, sicer v splošni rabi preprostejših govorcev slovenščine, nekaki barbarizmi, medtem ko so neknjižno pogovorni podobni izrazi iz mestnih naselij. Ko se bo kritičarka bolje seznanila z besediloslovjem in še s čim, ji bo tudi jasno, da je *sledje* sekvenca, *narečjeslovje* je dialektologija, kaj je *utvariniti*, pa je že sedaj sama ugotovila. Kaj vse je *tvarina*, lahko zve v SSKJ, tam se tudi kaj zve o *sekvenci* in celo o *narečjeslovju*. (Slovarček jezikoslovnih izrazov je v SP1P nastal na izrecno željo pravopisnega kolektiva, za slovarski del pa ni bilo te želje.)

Pri zadevah pod 2.3.3 nam je pri navajanju domačih dvojnic k prevzetim strokovnim zloženkam šlo ne za »popolno zanemarjanje tradicije«, ampak za večjo razumljivost našemu naslovniku: *antropologija* npr. je pomensko manj dostopna kakor *človekoslovje* ipd. Že davno izročilo je namreč v slovenskih pravopisih, da se t. i. mednarodnemu izrazju pripisujejo domače ustreznice, npr. v Breznik-Ramovševem SP 1935, str. VI: »Tujke, lastnina knjižnega jezika, so tolmačene z domačimi izrazi ali pa so opisane; pripisani so uporabni in uporabljani slovenizmi.« Upamo, da kritičarka ne izključuje jezikoslovcev iz kroga tistih, ki pri tem lahko tvorijo novote, te pa potem upoštevajo tudi slovaropisci. Če se pogleda seznam oznak, SSKJ ga sicer nima, se vidi, da smo tudi tam sledili navedeni misli SP 1935, kakor sicer tudi SSKJ v § 52 Razlaga tujk. Nam se celo zdi, da so take slovenitve danes še bolj potrebne kakor včasih, ko je – tudi med jezikoslovci – znal osnove grščine in latinščine sorazmerno večji del izobražencev kakor danes.

In še o mali podiztočnici pri pridevnikih. To je v SP 2001 novost: sobesedilne določnosti pridevnikov in dveh vrst števnikov (ločilnih in množilnih) slovar večinoma ne navaja, pač pa t. i. besednozvezno, lahko bi rekli frazeološko, npr. pri *zelen* -êna -o: *zelen bor*; poud. *zelen študent* 'mlad, neizkušen' /.../ *zelêni* -a -o: *zeleni radič*; /.../ publ. *zelena stranka* 'ekološka stranka'; ali: *dvojen* -jna -o /.../ *dobiti dvojno plačilo* proti *dvojni* -a -o: *dvojni ulomek*.

Še nikdar ni bilo to tako jasno urejeno, pa vendar tu kritičarka izraža toliko negativnega prav o predsedniku komisije za slovarski del novega SP. Ko pa že v SP 1962 na str. 8 beremo: »Pridevniki so zapisani v nedoločni obliki, tudi taki, ki se večinoma rabijo v določni.« /Seveda so tu mišljeni lastnostni pridevniki./

Novi slovenski pravopis ne označuje vrst pridevnikov (npr. kot lastnostnih, vrstnih, svojilnih ali v tem okviru še podrobneje), ampak vse zapisuje le trioblikovno, npr. *zelèn* -êna -o, *slovenski* -a -o, *sestrin* -a -o (in z ničtimi končnicami: *bež* - -). Tip *dovršen* -šna -o v SP 2001 ni ponazorjen kot povedkovodoločilen; zgled za nedovršno rabo bi bil nemara *Ta glagol ni dovršen* s pomenom 'ne izraža omejenosti dejanja', ponazorjena pa je njegova mala iztočnica *dovršni* -a -o z *dovršni glagol*. Tako je tudi z *enosmeren*, kjer kritičarka meni: »Za *Promet* je *enosmeren* bi moralo biti *enosmereni*«. Naš odgovor: Ne: *enosmeren* pomeni 'dovoljujoč v eno smer'. Tudi za vrstne pridevnike, kakor je *slovenski*, bi bilo treba izkazovati povedkovodoločilno vlogo: *Ta jezik je slovenski* = 'Govorijo ga Slovenci' ali *Ta njiva je bratova* = 'pripada bratu'.

Še o kritičarkinih podčrtnih opombah.

Pripomba 1 govori o »neaktualnosti gradiva SSKJ« kot enega vira besedja za novi pravopis. Pa je skoraj vse besedje tega slovarja še zmeraj živo. (O tem prim. dalje spodaj pri N. LOGAR.)

Opomba 2: Kritičarka omenja pomoč svojih študentov pri ugotavljanju števila s črno piko, krožcem ali puščico označenih besed v slovarju novega SP. Pri tem sama nad črto nepopolno podaja, kaj ta tri znamenja v novem pravopisu pomenijo. Črna pika ne samo »prepovedano«, ampak tudi »besedo ali besedno zvezo, ki ne ustreza normi knjižnega jezika, ima pa knjižno vzporednico«, krožec ne samo »nepravilno glede na pravilno«, ampak tudi »prvino izrazne ali oblikoslovne ali skladenske ravnine, ki ne ustreza normi/,/ ob sebi /pa/ ima zmeraj pravilno dvojnico«, puščica ne samo »odsvetovano«, ampak »jezikovno prvino (besedo, obliko, naglas, zvezo)«, za katero je v knjižnem jeziku priporočljiva dvojnica«. (Pomoč študentov je omenjena še v opombi 5.)

Opomba 3: Ni res, da bi »se tonemi slovenskega knjižnega jezika določali na podlagi doljenščine«, pač pa je J. Dular res pomerjal tonemskost v SSKJ (in večino seveda potrjeval) s svojo iz doljenškega območja in pri tem marsikaj otonemljenega (npr. pri lastnih imenih) tudi izboljšal. Tudi V. Nartnik, ki je otonemljal v SSKJ neobstoječe besedje, je z doljenškega narečnega območja jugozahodno od Ljubljane.

Opomba 4: Ne gre za »prvino knjižnega jezika, ki je privzdignjena dvojnica«, ampak za »prvino knjižnega jezika, ki je privzdignjena dvojnica h knjižni nevtralni prvini«.

Opomba 6: Kritičarka se vprašuje, kdo je osebek glagolske oblike »čutimo« v določitvi oznake nov. (novota, neologizem). Naš odgovor: Tisti, ki slovenski knjižni jezik govorimo in pišemo, seveda tudi tisti »s srednješolsko izobrazbo«, pa gotovo tudi uredniki in člani uredniškega odbora novega SP.

Opomba 8: V primerih kot *človekoslovje* ob *antropologija* ne gre za »podomačenje«, ampak za vzporednice k prevzetemu, morfemsko neslovanskemu, manj ali sploh neznanemu.

Opomba 9: Uveljavljanje novote je potek, kaj bi se temu čudili.

Opomba 10: Beseda *novota* je na str. 133 SP določena kot »jezikovna prvina«, torej velja za katero koli ravnino jezikovnega sestava. V slovarju je z 'neologizem' pojasnjena zveza *besedna enota*, pri iztočnici *neologizem* pa je samo povedano, da se namesto njega lahko uporabljata '*nova beseda* ali *novota*'.

Opomba 11: Kritičarka na str. 212: »Le kaj je pri *dušeslovju* opustljivega? Seveda nič, saj je v zvezi »psihologija (dušeslovje)« druga beseda strokovna sopomenka prve, opustljivo pa je, kar je v okroglem oklepaju zveze »(strokovno) izrazje«.

Opomba 12: Kritičarka meni, da beseda *akindžija* ne more pomeniti tudi 'konjenik', kakor stoji v novem SP, ampak »konjenik ev. v določenem času v turškem okolju«. V Slovarju SP 2001 je *turški konjenik* med pokončnicama, to pa pomeni, da gre za »splošno pomensko uvrstitev« (str. 131). Ne nadomešča leksikonov. Pomen te besede je po A. Škaljica slovarju Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku (1965) »navalni konjanici; jurišna konjica koja je vršila upade u neprijateljsku zemlju«. Po istem viru je *spahija* »1. posjednik timara, spahiluka /.../«, lahko je tudi kristjan; 2. bolje stojeći seoski domačin islamske vjere u Bosni i Hercegovini«. Oznake tipa »v določenem času v turškem okolju« novi pravopisni slovar nima.

In še k 13: Novi slovenski pravopis si ne lasti nobene drugačne vloge, kakor so jih imeli dosednji naši pravopisi: ima normativno veljavo za pisne, glasovne in slovnične lastnosti besedja, obsega pa tudi njegovo stilistično vrednotenje. Prim. SP 1962, str. 5–6, točka 3: »Pravopisni del obsega v uvodu najnujnejša pravila, v slovarju pa daje pisno obliko besede. Ker segajo naloge našega SP čez meje golega pravopisa, je več poudarka na duhu jezika in na vzgoji dobrega.« Prebrati si velja še nadaljevanje te točke v SP 1962.

II

J. DULAR, Pravopisni kompromis ali kompromisni pravopis (SSJLK ZP 38/2002: 215–218)*

Dular je bil tudi član revizijske komisije za SPIP. Na začetku svojega v naslovu negativnostno ocenjevalnega sestavka opozarja na značilnosti timskega dela, ki ni zmeraj najoptimalnejše, saj v takem telesu »lahko zmaga /tudi/ glasnejši/i/, bolj nasilni/i/« ali pa se uveljavi »celo 'kravja kupčija'« – na kar vse kritiki del, ki pri tem nastajajo, docela pozabljajo. Po tem uvodu pa Dular brani slovensko zasnovano pravopisa, ki ni samo pravopis in pravorečje, ampak še marsikaj; tak pravopis da dela »vtis dobrega in trdnega izročila«. Prepričljivo J. Dular zavrača očitek, da bi bil novi pravopis skrček SSKJ-ja. Teoretična podstava pravopisa da je bila objavljena, pri slovarju pa da ne gre za kakšno tekmovanje s SSKJ. Na koncu opozarja na deset slovaropisnih kategorij, pri katerih je bilo treba ustreznih rešitev še iskati: zapisovanje jakostnega naglasa pri besedah z obveznimi ločevalnimi znamenji, zapisovanje glasov v oglatem oklepaju, dognana besednovrstnost, izpisovanje oblikovnih posebnosti v oglavju, tonemskost, izpostavljanje vezljivosti, oznakovnost, identifikacija in pomenskost manj znanega, označevanje enot v besedni družini, podiztočničnost.

III

J. SNOJ, Nekatero značilnosti slovarskega sestavka novega pravopisa (n. d. str. 219–222)**

Gre za objektivno predstavitev dela urednikov pri novem SP. K temu nadčrtnemu besedilu sicer nimamo večjih ugovorov, na nekatera avtoričina stališča pa se je le treba odzvati.

* Tu: 123–126.

** Tu: 127–130.

Pri 1) se ne strinjamo z njenim mnenjem o »avtomatičnem navajanju feminativov in svojilnih pridevnikov s preglašeno končnico«. Pri feminativih je namreč dovolj problematike, na kar kažejo tudi živahni odzivi več kritikov. Tudi glede »preglašene končnice« /prav bi bilo reči priponskega obrazila oz. izglasja besede/ svojilnih pridevnikov pa je treba reči, da nikakor ne gre za kak avtomatizem. Tiste enote, ki pri tvorbi pridevnikov na *-ov* ali *-in* nimajo nobenih težav ali posebnosti, v slovarju novega SP niso navedene, saj zanje zadošča paragraf 956, vse druge (§ 957–974) pa so posebnosti, ki v slovarju morajo biti navedene od primera do primera.

Tudi pri 1.2 (pojmovna imena na *-ost*) ne gre za »oblikoslovnopomenski avtomatizem«, saj je tudi za to izredno važno kategorijo veljalo še načelo zadostne pogostnosti (sploh pa bi bilo zmotno misliti, da bi oblike na *-ost* lahko imeli vsi pridevniki ali celo vse pridevniške besede. Ravno se mi je novi SP odprl na str. 318: od pridevniških besed imajo oblike na *-ost* le 4 pridevniki (*alegoričen, alieniran, aliiran* in *alikovoten*), 12 jih pa nima (*alergijski, Alešev, Alešovčev, atletski, alfanumeričen, algebraičen, algebrajski, algebrski, algoritemski, alifatski, alimentaren, alinejen*). Ali na str. 479: imamo *dobavnost, dobavitvenost, dobavljivost, dobnost, dobrost, dobesednost, dobičkaželjnost, dobičkonosnost, dobitnost* (9 primerov), nima pa teh oblik 12 primerov: *dobaviteljev, dobaviteljčin, dobaviteljski, dobavljačev, dobenski, dobermanski, dobičkarjev, dobičkaričin, dobičkarški, dobičkaželjnežev, dobičkaželjničin* in *Dobidov*. – Še zlasti nepredvidljivi pa so svojilni pridevniki pri živalskih imenih: imamo *jelenov* in *jelenji*, nimamo pa *srnjakov*; enako *srnin* in *srnji* ali *ščukin*, ne pa tudi *svinjin, kravin*, pač pa *svinjski* in *kravji*. Torej se vsaka slovarska enota te vrste individualno presoja. Saj vse uslovarjene besede oz. besedne zveze – imenovali bi oboje besedine – morajo ustrezati tudi načelu relativne pogostnosti.

2 Seveda so lastnosti števnost, živost, človeškost in vezljivost nekaj, kar »presega/a/ specialni značaj pravopisnega slovarja«. Vendar je tak tip slovarja pri nas uveljavljen. Vse te lastnosti so slovnično (in torej normativno) pomembne. Če si je urednik ustvaril modelček obravnave teh zadev, to ni mogla biti ne vem kako težka naloga: samo števno je brez oznake; če pa ima taka beseda lahko tudi neštevno rabo, se pa to pove. Češnja npr.: *vzeti si 3 češnje s krožnika, posekati 3 češnje*, vendar snovno *češnje jesti*; ali *krompir: olupiti 3 krompirje, z motiko posekati 3 krompirje* (stebila, grme), skup. *Krompir lepo kaže, snov. pridelovati, jesti krompir*.

V 2.2 (2.1 je umanjalo) je govor o vezljivosti. Treba bi bilo omeniti tudi predložno vezljivost: v SP 2001 je navedena najprej mestovna, nato ciljna: *sedeti na vrtu – iti na vrt*; ali pa *iti po cesti – iti po zdravnico* ipd. Seveda je podana le slovnična vezljivost, ponazorjena z najbolj tipičnim in enostavnim zgledom, ne tudi s »preneseni« udeleženci, iskanimi, eksotičnimi.

V 3 je govor o neki prekrivnosti nekaterih določevalnih prvin znotraj različnih »oznak«. Oznake same se ne prekrivajo, redaktorski pogrški pa so – kakor pri vsem človeškem – možni. Nihče ni nezmojljiv.

Točka 4 obravnava besedno/besednozvezno gradivo, ki je na razpolago na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, pri usklajevanju pa se je rabila tudi »računalniška zbirka *Nova beseda*«, ter še kaj dodatnega. – Torej ne izključno SSKJ, kakor kritiki radi zatrjujejo.

In še k podčrtnemu:

Opomba 3: Zelo prav bi bilo, ko bi bilo povedano, katere »kategorije slovenskega besedja« so »že obdelane« v SSKJ. V opombi 4 bi bilo treba povedati, da oznaka sam.

SSKJ-ja v pridevniški podiztočnici ne obvezuje, da bi bile navedene samo tiste posamostaljenke, ki so dejansko obstoječe, ne pa da se stalno izpisujejo vse tri spolske oblike: *mladi* -a -o ima ponazorjene vse tri oblike, enoti *mrtvi* -a -o pa manjka ponazorilo za žensko, pri *satni* -a -o pa sta zgleda le za m. in ž. spol. Ali pa da bi se bilo kje povedalo, da so v SSKJ priredno zloženi pridevniki zgubljeni v obširnih sestavkih (npr. *črno-bela tehnika*), namesto da bi bili iztočnica, medtem ko v SP 2001 je iztočnica *črno-bel*.

K opombi 6: Seveda sta živost in človeškost slovnični lastnosti, pa tudi vezljivost: *videti Triglav* proti *videti soseda*; *Kdo/Kaj je ta človek* (sosed, čuvaj); ali vezljivostno: *deževati dežuje* (ne *dežujem*, kakor je v SSKJ) ipd.

K opombi 9: Da je bilo pri SSKJ »izhodišče slovarja v knjižnem jeziku«. Mar je pri SP 2001 drugače, nemara tako kakor pri Pleteršniku (ki pa je tudi vsemu v slovar sprejetemu dajal knjižno podobo)? Sicer pa prim. iz SSKJ iztočnice *ravbar*, *kevder*, *ravbšic* (vse nižje pog.), *ravbarski* pa brez oznake; *žlajdre* pa SP 2001 nima, pač pa SSKJ z oznako nar.

In še k 10: Specialno gradivo za pravopisni slovar bi bilo sicer zaželeno, vendar ga tudi S. Suhadolnik ni mogel pričarati. Bil pa je prav on glavni naš iztočničar že v fazi NPNSP in potem še na začetku dela za slovar v 90. letih; in vzgojil je našo glavno iztočničarko, kakor je zapisana v SP 2001.

IV

V. GORJANC, Objektivizirani pogled na jezik in Slovenski pravopis (n. d. str. 225–228)*

Gorjanc je pravi zanikovalni gorečnež novega slovenskega pravopisa (morda pa niti ne toliko iz svoje volje, kolikor iz trenda te okrogle mize). Takoj na začetku je neresničnost, ko meni, da slovar novega SP »temelji na gradivno zastarelem SSKJ, nedefinirani zbirki besedja /ISJ/ /.../ in na domačih in tujih slovarjih in enciklopedijah«. Gradivno novo v SP seveda tudi ni nebesedilno, saj so izpisi velikokrat vsaj besednozvezni; poleg tega se je v zaključni fazi upoštevala tudi izbesedilna elektronska zbirka besedja Nova beseda, res pa da ne tudi (komercialna) zbirka FIDA, na katero Gorjanc cilja. Besede za slovar novega SP so se zbirale tudi za načrtovani enozvezkovnik, začet tedaj kakor delo za slovarski del novega SP.

Kaj bi bilo narobe z izrazom »nabiralci besed«, pa z »iztočničarji« ali z »odobravanjem za slovar predlaganih enot«, nam ni jasno. Vse to je potrebno spričo dejstva, da ISJFR razpolaga še z blizu 400 000 potencialnimi (pod)iztočnicami. Obstajal je širši geslovnik, nato ožji geslovnik, na koncu pa še geslovnik težkih mest, kjer se je bilo treba šele odločiti, ali naj kaj vendarle gre v slovar ali ne.

Gorjanc svoje pisanje stilizira npr. tako, kakor da ima pravopisni slovar besedno res samo »tisto, kar glede na korpusne podatke danes ni več aktualno«, potrditev te drzne trditve pa mu je le nekaj (menda 17) »neaktualnih« besed oz. besednih zvez. Tudi ko bi bilo očitano res, pa še zmeraj obstaja tudi zgodovina vsega, kar je bilo: njegov *apotr* verjetno tudi v križankah ne gostuje kaj pogosto; *ažiotaža* je v Webstru 1996 (agiotage), *bankar* (iz SSKJ) ima v slovarju novega SP pripisano boljša *bankir* in *bančnik*; *dekartelizacija* (iz SSKJ) je tudi v Webstru; od Gorjanca obširno obravnava-

* Tu: 131–134.

ni glagol *kotirati* prav tako najdemo v Webstru (*quote to state price, to state the current price*) ipd. Naj si Gorjanc kar sam izpiše iz Webstra vse tisto, kar ima za ne več v rabi, npr. *note* ipd.

Sami smo povedali, koliko pomenskosti prinaša naš slovar (prim. § 1152, pomen-skost), nevtralnih pomenov ta slovar ne podaja (za to imamo SSKJ), pač pa novi SP načeloma označuje vse stilno zaznamovano in temu (zlasti čustvenemu ter prevzetemu) po možnosti dodaja nevtralne izraze ipd. Glede tega, kaj ima slovar novega SP v pokončnem oklepaju, se bere na koncu navedenega paragrafa: »Splošni ali približni pomen manj znanih besed ali njihove rabe je podan v pokončnih oklepajih.« Glede zveze *družba z omejeno odgovornostjo* Gorjancu ne dajemo prav, čeprav se je prej govorilo z *jamstvom* (nem. Haftung). Glede besede *principal* pa ima prav (redaktor je grajano prepisal iz SSKJ): v Webstru beremo: 1. prvi ali najvišji pa rangu, pomembnosti, vrednosti itd., šef. Naš slovar nikakor nikogar ne prepričuje, da je z normativnega vidika v besedilih ustrezneje uporabljati razlago kot poimenovanja; take negativne prisoje bi kritik moral dokazati z izpisom primerno velikega števila takih primerov, kakor je navedeni glagol *zbankrotirati – povzročati finančni polom* /tudi Homer je kdaj zadremal/, kritik pa bi bil pri *zbankrotiran* lahko odkril zvezo *finančno propadel*.

Kako naivno (prav pokvarjeno) je misliti, da bi se slovarniki v svoji nemoči zatekali k zamolčevanju, npr. v primerih *menedžer* ob v slovarju neizkazanem *manager* (in njegovi družini). Kaj pa če se je menilo, da se to lahko že pisavno podomači? Kako se ta pojem piše v angleščini, pa spričo »vsesplošnege« znanja angleščine res ni nobena skrivnost. Ena kritičarka pa je novemu pravopisu očitala, da ima po nepotrebnem še tip *weekend* gl. *vikend*, *buffet* gl. *bife* (za kar bi bili včasih rekli, da so okusi in zaušnice različni).

Glede tega, kako se v novem SP v omenjenem okviru podaja pomenskost, naj povemo: identifikacija je potrebna pri manj znanem, zlasti lastno-, vendar tudi občno-imenskem; pri vsem čustveno zaznamovanem je v pokončnicah naveden nevtralni izraz (to seveda ne pomeni, da čustvenega počez odsvetujemo); nadrejena sopomenka je podana v kurzivu (če ni enobesedna, je pa besednozvezna); pri izrazju je še neuveljavljeno podano v lomljenem oklepaju; vsemu prevzetemu je po možnosti dodan domači ustreznik, če obstaja. Kjer gre za zelo zapleteno pojmovnost, je navedeno vsaj področje, na katero taka enota spada, redko kdaj pa je redaktor(ica) to dolžnost tudi opustil(a). Iz navedenega se vidi, da je krivično misliti, da vse to normativno ni določeno.

Glede očitka pri oznakah naj povemo, da je Gorjanc večkrat čisto brez ponazorila, z druge strani pa zahteva, da bi slovarniki morali podati merila za označevanje, namesto da bi se zadovoljil s presojo podanih oznak. – Morda pa bi bilo le dobro: ko bi se Gorjanc sprijaznil s pojmom praktično sporočanje, da ne bo predenj stavil »t. i.«; koristilo bi mu tudi, ko bi ločeval *besedje* in *besedišče* ali namesto *kriterij* rabil domače *merilo*; ko bi manjkrat rabil zvezo »še posebej«, se naučil rabe dovršnih in nedovršnih sedanjkov in se sploh bolj gibal v okviru tistega, kar res pozna; še zlasti pri sodbah, kot je zaključna, češ da je slovar novega SP »pravi slovarski anahronizem«, saj bralec komaj opazi, da mu to velja za »glede tega«. Kaj je slovaropisje SP v primeri s SSKJ (po Gorjancu »ideje novega pravopisja v 60. letih 20. stoletja«), pa bi bralec prej kot iz Toporišičevega tipkopisnega gradiva ob tiskovni konferenci nove-

ga SP razbral iz istega avtorja na internetu prikazanega pisanja z naslovom Novi, šesti Slovenski pravopis (kar je bilo predavano že na slavističnem zborovanju v (Novi) Gorici 1. 2001, sedaj pa je natisnjeno tudi v 12. zborniku SDS z omenjenega zborovanja).

V

N. LOGAR, Računalniško izrazje v *Slovenskem pravopisu 2001* (229–233)*

Avtorica obravnava 149 (pod)iztočnic z oznako rač. oz. rač. žarg. Njen sklep je ugovarjanje od založbe novega pravopisa formulirani oznaki novega slovarja, da gre pri SP 2001 za »priročnik sodobne slovenščine«, to pa zlasti »zaradi izpustitve vrste leksemov« s področja računalniškega izrazja; vendar tudi zaradi »nejasnih meril za uvrščanje leksike v slovar«.

Ko sem to prebral, sem imel odprto 759. str. novega SP. Iztočnice (in podiztočnice) v desnem stolpcu te strani novega SP so naslednje:

<i>kodrolašček</i>	<i>Kogoj</i> (-evka, -ev)
<i>koeficient</i>	<i>Kogovšek</i> (-škovka)
<i>koeksistenca</i>	<i>koherenca</i>
<i>koeksistenčen</i>	<i>koherenten</i>
<i>koeksistirati</i>	<i>kohezija</i>
<i>kofaktor</i>	<i>kohezijski</i>
<i>kofe</i>	<i>koheziven</i> (-vnost)
<i>kofein</i>	<i>kohorta</i>
<i>kofeinski</i>	<i>koincidenca</i>
<i>kofetar</i> (-ica, -jev, -ičin)	<i>koincidenčen</i> (-čni -ost)
<i>kofetek</i>	<i>koincidirati</i>
<i>Kog</i> (-ovski, -ovčan, -ovčanka)	<i>koine</i>
<i>koga</i>	<i>koitirati</i>
<i>kogar</i>	<i>koitus</i>
<i>kogar koli</i>	<i>kojne</i>
<i>kogeneracija</i>	<i>kojot</i>
<i>kogeneracijski</i>	<i>Kojsko</i> (kojščanski)
<i>kognitiven</i>	

Pa ne, da je vse to besedje narobe izbrano!?

Glede računalniškega izrazja pa je vsem nam že več kot zadoščeno s slovarjem tega izrazja, ki nam ga je dala Založba Pasadena (ne vemo, ali je po kalifornijskem ali tekšaškem mestu), naslovljenem Leksikon računalniške informatike, Ljubljana 2002, 786 str., avtorjev D. Pahorja, M. Drobniča, V. Bataglja ... et. al., s čimer bo po našem pomagano tudi vsem, ki za to področje iščejo sveta v novem SP.

VI

A. ŽELE, *Slovenski pravopis* z vidika vezljivostne aktualizacije starih in novih glagolov (235–240)*

Po (očitno obvezni) uvodni negativnostni sodbi o SP 2001 glede na naslovno izkazano problematiko to negativno sodbo kritičarka skuša utemeljiti v 3 razdelkih z

* Tu: 135–138.

** Tu: 139–143.

naslednjimi enako negativnostno intoniranimi »argumenti«: neupoštevanje žive in aktualne jezikovne rabe; neustrezno oz. ne dovolj povedno označevanje glagolov oz. njihovih pomenov; ne dovolj jasno in ne dovolj povedno izražanje vezavnosti v slovarskih sestavkih.

Ta kritičarka novega SP je sicer disertirala iz tvarine vezljivosti in na podlagi doktorske naloge izdala knjigo *Vežljivost v slovenskem jeziku* (2001, 303 str.), tako da bi v normalnih okoliščinah lahko bili veseli njene pozornosti novemu SP s stališča vezljivosti. Kruh si služi v isti ustanovi kakor urednik novega pravopisnega slovarja: vabili smo jo tudi k pravopisu, a je sodelovanje zavrnila.

Pa poglejmo, kaj nam ima povedati.

V svojem že omenjenem pristopu te kritike slovarju novega SP očita »pomanjkanje jezikovno živega in aktualnega ponazarjalnega gradiva«, iz česar naj bi izhajalo »vezljivostno nazadovanje« v primerjavi s SSKJ.

Po našem bi kritičarka morala svojim bralcem uvodoma povedati, kako je vezljivost v SP 2001 sploh zajeta, zlasti seveda glagolska. Tako bi pri glagolu glede leve vezljivosti morala ugotoviti, da jo v novem pravopisu nakazuje navedba sedanjika v 1. os. ed., medtem ko na njeno odsotnost opozarja 3. os. ed., npr. *delati* -am nasproti *deževati* -uje. (V SSKJ *dežujem*.) Pri desni vezljivosti novi SP loči vezavnost s sklonskimi neimenovalniškimi oblikami (koga/česa, komu/čemu ipd.), npr. *dati* dam »komu/čemu koga/kaj« oz. *hrepeneti* -im »po kom/čem«. Zgledi za okoliščine pa bi lahko bili tipa *ležati* -im ~ na travi oz. »omilj. ležati pri kom, z/s kom« |spolno občevati s kom|. Drug zgled bi lahko bil glagol *leči*¹ in še *leč*². Po našem mnenju je bistveno vezljivostno podano, ni pa imel novi SP namena, da bi zajel vso pomenskost (in na njej temelječo vezljivost) (pod)jiztočnic in malih iztočnic.

Kritičarka iz svojega desetletnega proučevanja vezljivosti v točki 1 navaja veliko lepih novih primerov vezljivosti, ne pove pa (prekontrolirali smo prvih 10 primerov), da jih tudi v SSKJ ni. Nato očita, da nekaterih pomenov glagolov v SP 2001 ni, sami pa smo v Pravilih povedali, da te ambicije SP 2001 ni imel. Če pa katere nove izraze novi SP le ima (*digitalizirati*, *informatizirati*, *surfati*), pa kritičarka očita, da nimajo vseh pomenov. Nadalje meni, da slovar SP 2001 nima navedenih nekaterih »glagolov s predponami oz. predposkimi obrazili« (vendar zadnjih tudi sama ne navaja). Prekontrolirali smo posamezne predpone novega SP: kritičarkinemu *doformulirati* v SP 2001 ustreza *do-kuhati*; tako še: polastniniti = *pomleti*, predefinirati = *preoblikovati*, zASFaltirati = *zmo-delirati*, razhroščiti = *razuščiti*, vprogramirati = *uzavestiti*, oposamezniti = *oglušeti*.

Očitno bo torej tudi kritičarka morala upoštevati pomene in zglede v predposkkih sestavkih novega SP.

Samo mimogrede: pri 1.1 se kritičarka upira glagolu *glavariti* in navaja le njegov pomen 'poveljevati', v resnici pa je v SP 2001 naveden tudi pomen 'biti poglavar' (kar ima že Pleteršnik: *glavar biti*, in SSKJ). Od kod je kritičarka dobila pomen 'poveljevati', ni jasno. Tudi *hiševati* ima polno pravico biti v slovarju SP (je v Pleteršniku), enako *guzniti* (ni neslovensko: je v Pleteršniku in pri Bezlaju (goza)). Pridevnik *grizljiv* (za psa, človeka) je tudi v SSKJ, prav tako *četovati* (tega pa Pleteršnik nima).

Vsega pač ne vemo, kajne; zaradi tega je tudi treba biti pri (ob)sodbah previden.

V točki 2 kritičarka novemu SP očita, da ima »neustrezno« oz. ne »dovolj poved-

no« označevanje glagolov oz. njihovih pomenov. Toliko da ne protestira proti temu, da ima pravopis normativne oznake (razložili smo jih na str. 130–131). Veseli nas pa, da si je zapomnila, kaj pomenijo oznake črna pika, krožec in puščica k boljšemu, le z oznako poud(arjalno) (238) ni zadovoljna. Tukaj bi ji tudi priporočili spoznanje, da je nam udeleženec tako delovalnik kakor okoliščina, npr. *kadrovati* | pridobivati koga za delo|. V resnici imamo tu v SP 2001 *kadrovati* koga ~ mlade ljudi | pridobivati jih za delo, usposabljanje jih|. Zakaj nas »ljubezensko« vzgaja, tudi ne vemo (češ da *osvajati* ni kar 'pridobivati ljubezen koga'. V SP 2001 imamo: poud. *osvajati* koga ~ ženske | pridobivati si njihovo ljubezen|.

V 2.2 je kritičarka videti kar zadovoljna z ločevanjem polnopomenske in pomožniške narave glagolov *biti* in *postajati* (morda tudi *postati*), rada pa bi taki oznaki tudi pri *iznašati* (pogled/predloge/pritožbe). Glagol *iznašati* pa v takih primerih pomeni 'izrekat'. V SSKJ ima (sama tega ni navedla) taka raba glagola oznako »z oslavljenim pomenom z glagolskim samostalnikom«, za novi pravopis zadošča prepoved (črna pika), kjer po zgledih iz SP 1962 oz. SSKJ za prepovedano predlagamo dobre rešitve: SP 1962 namesto *iznašati predloge* priporoča *predlagati*, SSKJ pa isti glagol priporoča namesto zveze *staviti predloge*. »Prepisala sta« (kakor se izraža kritičarka) torej tu tako SSKJ kakor SP 2001, SP je pa »prepisal« iz SP 1950 (v SP 1935 tega še ni). – Primeren izraz za tako bi bil prevzem.

V 2.3 kritičarka ni zadovoljna, da ima SP 2001 oznako dvovid(ski) namesto po SSKJ *dov./nedov.* oz. *nedov./dov.* Sedanjšiška oblika takih glagolov, kakor je *alfabetirati*, kaže pravo sedanost (torej je nedovršen), poleg tega je opozorjeno na nedovršnost deležnikov na *-oč/-eč*, dovršnost pa je značilno opozitivna glede na vid, kadar je oblika pretekliška ali prihodnjiška. Pri *alfabetirati* daje SSKJ zgled samo za nedovršnost (urejati po abecedi), v SP 2001 pa je tako: *alfabetirati* kaj ~ kartotečne liste, in ta rešitev dopušča dovršnost tipa *To bom jaz alfabetiral mimogrede* (= 'bom zalfabetiral'), vendar predponске oblike ni ne v SP 2001 ne v SSKJ. Še primer z *roditi*: SP 2001 z oznako dvovid. *koga/kaj* ~ otroka (kar je v nesedanjski lahko nedovršno ali dovršno, v sedanjski (*Drevje rodi le redke sadeže*) pa nedovršno, v splošnem sedanjski (*Drevje vsako leto dobro rodi*) pa je to dvovidsko. V SSKJ ima ta glagol oznako *dov.* in *nedov.*, nato pa: **1** 'spraviti iz rodil /.../' (torej dovršno), tako tudi **2** 'dati sadeže, plodove'; med drugimi zgledi je pač dvovidsko *krompir v teh krajih dobro rodi*. Pomenski opisi so vsi z dovršniki, čisto jasni samo nedovršni pomeni pa niso nakazani.

V razdelku 3 kritičarka navaja več očitkov. Prvi: »Ni upoštevan vsebinski udeleženec« (*teči maraton*), namesto da bi rekla: »večkrat ni ...«, saj sama navaja naš zgled zanj *plavati žabo/metuljčka*, kjer je glede na SSKJ novota *žabo* (namesto *kravl* v SSKJ), kar navaja tudi SP 2001. (Tega »metuljčka« sicer omenja že SP 1962.) – Sledijo očitki o »nepopolnem prepisovanju«, pa recimo o zatiranju leve vezljivosti, konkretno *Priseljenci so se amerikanizirali*, čeprav zgled iz SP 2001 pove isto: *hitro se amerikanizirati*. Podobno pri *amortizirati* novi SP izpostavlja vezljivostni kaj (tj. *dolg*), pri a) pa je zgled *Stroj se bo amortiziral v desetih letih*. Ali je pri *utiriti se* res dovolj pogost človeški udeleženec (nemara: *Sin se je končno utiril*), da bi moral priti v pravopisni slovar? (Tudi v SSKJ tega ni.)

Malo tvegane (res sprejemljive?) so želje, da bi pri spodrivanju netožilniških oz. predložitnih udeležencev kar priznali tožilniške. Marsikoga (nas pa gotovo) verjetno moti tip *dogovoriti zadevo* (za 'dogovoriti se glede zadeve'). In spet pretirano, češ da ni »predstavljena možnost brez *se*-ja«: *solidarizirati boj koroških Slovencev* (ima pa SP 2001 *specializirati kirurgijo*), medtem ko je *alienirati* koga morda le vsebovan v našem *alieniran*. Tip *Zgodil se je narod* je menda vendarle prevzet srbizem (se mu je pa slabo dogodilo), *kaj dogaja* pa je anglizem (what is happening), in pač prebijemo brez njega (kakor tudi brez *doktorirati zgodovino*).

Končno še očitek o drugačnem sistemu iztočnic in podiztočnic v SP 2001 nasproti uveljavljenemu v SSKJ. Kaj je v tem smislu napačnega pri SP 2001?

V SSKJ imajo podiztočnice zlasti glagoli in pridevniki, pa morda osebni zaimki (za zgled vzemimo iztočnice *roditi*, *mlad*, *jaz*). Glagol *roditi* ima v SSKJ 3 podiztočnice: *roditi se*, *rodeč* -a -e in *rôjen* -êna -o, novi pravopisni slovar pa ima podiztočnico *roditi se* in malo podiztočnico *roditi* komu kaj, pri iztočnici (v zaglavju) pa izpisane še vse glavne oblike glagola: poleg sedanjika še velelnik, deležnik ne -č, opisna deležnika na -l in -n ter namenilnik (če obstaja, pa še glagolnik pomenskega tipa *to*, *da*). Deležniki stanja pa so v SP 2001 iztočnice (*rojen*, *osivel*), če so dovolj pogosti pa potem kakor vsi pridevniki še samostalnik na -ost (npr. *o-sivelost*). – To je vendar komaj kaj slabše od rešitev v SSKJ, kjer morate posebne oblike razbirati iz nepreglednih preglednic na začetku slovarja (oz. v 1. knjigi petzvezkovnika).

Pridevnik ima v SSKJ podiztočnico prislov (*lahek*: *lahkó* /brez tonema/, nato pa še podiztočnico tipa *lahki* -a -o sam. /spet brez tonema in z zgledi samo za srednji spol/. V SP 2001 imamo najprej malo podiztočnico *lahki* -a -o in *lažji* -a -e (z besednozveznim zgledom rabe), nato podiztočniško samostalniško rabo (*lahko* -ega s, *lažje* -ega s), predložnozvezni prislov (*na laško*) in samostalnik na -ost (*lahkost*). Prislov tipa *lahko* je iztočnica, prav tako povedkovnik *lahko* (ta je v SSKJ kar »prislov od lahek«).

In še *jaz*: V SSKJ *jáz* mêne /.../ (ã) /prav bi bilo (ãé)/, kje pa naj bi zvedeli za tonem rodilniške oblike/, na koncu sestavka pa »prim. mi, midva, bogami«; na ustreznem mestu pri *mí* zvemo še za *mé*, pri *mídva* pa še *médve* tudi *mídve médve* itd., pri čemer je treba ponavljati veliko istih kategorij (za dvojino in množino 1. in 2. osebe manjkajo poleg tega naslonske oblike za rod., tož., hkrati pa se navezne oblike *mé*, *té*, *sé* proglašajo za naslonske). Ali ni to prav prikazano le v SP 2001? Namreč: v istem sestavku *jáz* mêne z vsemi oblikami vseh števil, oblike tipa *náme* pa so izpostavljene pri posameznih predponah, npr. *póme*, *pónjo* pri *po*..¹; prim. še *vá*.., *za*..¹, *pód*.., *ráz*.., *skóz*.., *čéz*.., *préd*.., *nád*.. (manjka pa *ná*..).

Prav na koncu kritičarka kritizira še – le težko razumljivo – obravnavo morfemov (predložitnih in zaimenskih). Kaj naj bi bilo narobe s tipom iztočnic kot *poprijeti* /.../ kaj, /.../ koga in z malimi podiztočnicami *poprijeti se* za kaj oz. *poprijeti* za kaj, sploh ne uvidevamo. – In še k zaimkovemu prostemu morfemu, npr. *lomiti ga* (*se* smo prav mi že v SKJ obravnavali v njegovi polifunktionalnosti, a to tu puščamo ob strani): v SP 2001 je ta *ga* podiztočnica, lahko pa bi res bila iztočnica (enako *polomiti ga* oz. *polomiti jo*) in *jih*, npr. *stresati jih*, česar pa kritičarka ne pogaša.

Kritičarka na koncu svojega članka literature ne navaja, jo pa v svoji knjigi o vezljivosti (ločeno slovensko od neslovenske, v njenem izrazju »domačo« in »tujó«);

pri Toporišiču bi bilo pri enoti Slovenski knjižni jezik 1–4 (kritičarka I–IV) treba izpostaviti SKJ3 ustrezno stran, gotovo pa tudi manjka članek Pomenski ustroj stavka, JiS 21 (1975/76), str. 212–222; in ko smo že pri literaturi, naj bo povedano, da naslov Kopitarjeve slovnice iz l. 1808/1809 ni Grammatik Slavischen Sprache, ampak Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark.

Taka pisanja, kakor je obravnavano A. Žele, bi bilo treba na več mestih imeti za skoraj nespodobna. Še zlasti, ker A. Žele ni hotela sodelovati pri slovarju novega SP, čeprav ga je izdeloval isti inštitut, v katerem je sama imela privilegij, da se je lahko 10 let posvečala samo raziskovanju.

VII

T. VEROVNIK, Pravila v slovarju, slovar v Pravilih (241–246)*

Avtorica obravnava (ne)skladanje Pravil in Slovarja novega SP glede pisanja skupaj in narazen prvotno predložnih zvez, npr. *na videz* (poleg tega je naslov sestavka neobvestilen). 12 takih enot iz novega pravopisa sooča z rešitvami, ki ji jih ponuja Fida. Iz avtoričinega prikaza vidimo, da se uredniki slovarja niso zmeraj držali Pravil. V teh pa kot da niso zajeti primeri *po tiho*, *na glas* in *na skrivaj*: vendar v § 571 primera z *na* sta zapisana, *po tiho* pa se da vezati s primerom *na tiho* (ali *na gosto*, *na redko* itd.) v istem paragrafu. Uredniki (S, L, P, B, K) so se večinoma vendarle držali Pravil, tako da so vse tri primere s *po* pisali narazen in praktično tudi one z *na* (izjema je *napol* na prvem mestu); je pa nanje pritiskal SSKJ, ki je vse tako pisal na prvem mestu skupaj, z oznako »in« pa narazen, kar je mehanično pravilo (pisanje skupaj ima zmeraj prednost pred pisanjem narazen), ki sicer gódi pisanju zloženek (*avtocesta* pred *avto cesta*), v mnogem po zadeva ob naravni čut za dvobesednost nekaterih tipov predložnih zvez. V novem SP se večina takih zvez piše narazen (npr. *na tiho*, *po tiho*, *na tihem*, *po tihem* proti *natihoma* /in *potihoma* v SP 1962 in v SSKJ). Tako je kateri urednik primerom pisanja narazen po Pravilih pripisoval še pisanje skupaj, deloma tudi zaradi takšnega pravila v § 571: »Redko take zloženke pišemo tudi skupaj, npr. *na posodo* in *naposodo* (vzeti).« Ta dodatek na koncu paragrafa 571 bi kazalo opustiti in nato črtati, kar je bilo redakcijam pisanja narazen pozneje pripisano. Fida pri zvezah z *na* v 6 od 9 primerov podpira pisanje narazen, ne pa pri zvezah s *po*. Pri zvezah s *po* pisanju narazen nasprotuje, čeprav pri teh pri dveh velja pisanje narazen, saj se med zvezo predlog + X da vriniti kaka beseda: *po veliki večini*, *po stari navadi*. Prav se je torej ravnati po Pravilih (z omenjenim zadržkom glede dostavka). Škoda je, da je SSKJ krenil v napačno smer pisanja skupaj (npr. *namah* in *na mah*, *navidez* in *na videz*), in to ga je potem vodilo še k pisanju tipa *kdorkoli* /.../ in *kdor koli*, čeprav je še SP 1962 v takih primerih dajal prednost pisanju narazen (*kdor koli* in *kdorkoli*) (prim. ločitev z vrinkom: *na en mah*, *na ves videz*, *kdor že koli*). Opozoriti bi veljalo še na pare kot *na lahko* proti elativnemu *prenalahko*, *po tiho* – *prepotiho*.

Končno bi se to in tako uravnalo s pisanjem samo na en način, saj dvojnice v teh primerih ustrezajo predvsem tistim, ki se pri pisanju ne držijo nobenega načela, ampak se drže le izročila oz. svojega občutka.

* Tu: 145–149.

VIII

M. KOCJAN BARLE, Normiranje polcitatnih lastnih imen v SP 2001 (247–249)*

V pristopu podaja v novem SP veljavno teorijo (J. Toporišiča) prevzemanja besedja, temu pa takoj sledi za to okroglo mizo očitno obvezno negativnostno intoniranje sestavka. Človek bi rekel z Nemci: Man merkt die Absicht und wird verstimmt.

Nato najprej kritizira pravopisni sestavek o pisnem prevzemanju iz kitajščine: ne ugajajo ji pravopisni pisavni ustrezniki za pinjinske *j*, *q* in *x*, namreč *dž*, *č* in *š* (ki pa jih Slovenci seveda izgovarjamo kot *dž*, *č* in *š*); sama bi to raje pisala z *džj*, *čj* in *šj* (pač po zgledu na tiste, ki ne prenesejo hrvaške črke *đ* in jo zamenjujejo z *dj*, medtem ko pri *č* potpijo in ne predlagajo pisanja *tj*). Slovarju novega SP pripisuje obliko imena *Deng Xiaopin*, dejansko pa imamo na str. 194 in 457 pisanje na *-ng*, za zgled pa nam tu daje še Dudnov in Anič-Siličev pravopis. – V svoji kritiki novega SP v Novi reviji Forumu novemu pravopisu očita zapis imen v pinjinu, npr. *Deng Xiaoping*, ko vendar tam (str. 193–194) ravno podajamo razliko med pinjinskim zapisom in izgovorom in med slovenskimi ustrezniki obojega. Ponazorimo to s pinjinskim *Deng Xiaoping*: Barletova bi prvo besedo pisala *Teng*, toda v tem primeru bi morali *Taivan* izgovarjati in pisati s pridišnim *t^h*. (Kitajci namreč nimajo opozicije zveneči proti nezveneči zapornik, mi pa to zapisujemo (in potem tudi izgovarjamo) kot nepridišni zapornik s črko za zvenečega, pridišnega pa s črko za nezvenečega.) Če bi za črkje *ao* sprejeli njen predlog pisave in izgovora z [šav-], bi morali tako pisati tudi *Mav*, rod. pa bi se glasil *Mava*, a ostajamo pri *Mao*. Ali pa *Wuhan*: vzglasni pinjinski izgovor *w*-ja je dvoustničen, mi pa zanj predlagamo pisanje *Vuhan* (saj v kitajščini ni vzglasnega *v*-, da bi zaradi tega prihajalo do izgube fonemskega nasprotja).

Priporoča se nam tudi priročnik B. Avbelj Antična imena po slovensko (1997): za drugimi tu navaja redaktorično pomoto *Plautus*, namesto česar bi bila redaktorica morala zapisati k iztočnici *Plavt* -a še »im. tudi *Plavtus*«; omenja nam še leksikon Antika (1998). Z določitvami za prevzemanje iz latinščine se je strinjal tudi član t. i. revizijske komisije, ki je Pravila novega SP pripravila za natis, K. Gantar. Ni nam sporočil, da bi bil v čemer koli spremenil svoje mnenje glede tega, pa tudi ko bi ga bil, bi bilo to le mnenje bivšega člana te komisije, ne pa odobritev te komisije, ki je že konec 80. let prenehala obstajati.

Iz svoje kritike v Novi reviji M. Kocjan Barle slovenskemu pravopisju ponuja tudi rešitev daljšanje osnove pri imenih *Silitoe* in *Márlborough* (ne enega ne drugega ni v novem SP), je pa *Crusoe* v § 781 s predvidenim naglasom na [-ó], kar potem velja pač tudi za omenjeni njeni imeni, ker se držimo načela, da se z *j* daljšajo samo osnove na naglašeni končni *o*, ne pa tudi na nenaglašene. Podobno premikanje naglasa zaradi oblikoslovja v knjižni slovenščini ni nič nenavadnega: *Paraná*, *Moskvá* prevzemamo kot *Parána* in *Móskva*, če jih hočemo sklanjati z glasovnimi končnicami (*Silitoe* -*ta* ali celo *Márlbourogh* *Márlbora*) pač ni priporočljivo. Za njeno pravopisu neznano *Oprah* imamo naslednjo rešitev: *Debora* -e im. tudi *Deborah*.

Za pisno dvojnico *-ev/-ov* pri svojilnih pridevnikih se je komisija za pravopis odločila že pri SP1P, po naliki pa smo to rešitev predvideli še za končnice *-om*, *-ov*,

* Tu: 151–152.

-om, -oma, -oma za ustreznimi funkcijsko mehкими soglasniki. Očitno se je komisiji zdelo malo naravno, da bi po Brezniku in naslednikih *o* teh končnic sicer pisali, izgovarjali pa kot *e* (*s* pisno obliko na drugem mestu z *o* pa smo ustregli konservativcem; če bi ti kdaj pri čem vendarle popustili, pa bi se odpravil tudi pisni *o*).

Kritičarki M. Kocjan Barle pa smo seveda hvaležni za opozorila na nedoslednosti, kakor je npr. *Verrochiev* namesto *Verrochijev* (kakor imamo tudi iz *Lea Lejin*). Za SPIP ni bilo sprejeto načelo domačenja izglasja podstave pri prebivalskih imenih po zgledu na domačenje podstav pri pridevnikih na -*ski*, zato tega domačenja tudi v SP 2001 ni – in prav je tako. Prim. že SP 1962: *Bonn* – *bonski*, žal tu (verjetno J. Šolar, ki je v SP uveljavljal domačenje pred -*ski*) niso razmišljali o pisanju prebivalskih imen. Sicer pa so jih tu verjetno ovirala druga lastna imena. Pri *Bonn* prebivalskega imena niso zapisali, besedne družine *Pariz* sploh nimajo (*pariški*, *Parižan*), imajo pa pri *New Yorku* obliki *newyorški*, *Newyorčan*, pri *Moskvi* *moskovski* in *Moskovčan* in seveda *Anglija* *angleški* *Anglež*, *Angležev* (z iztočnico *Anglež*). Jotacijo poznajo primeri z osnovo na *k g h c*, že manj na *d t s z*, podstavna izglasja na *č ž š* pa ostajajo nespremenjena, pa naj se pišejo po domače ali s tujimi črkovji.

IX

Š. ARHAR, O naboru in predstavitvi slenga v slovarju Slovenskega pravopisa (251–254)*

Sestavek obravnava ne samo slengizme, ampak tudi prevzemanje v slovenščino nekaterih angleških besed s širokim naglašenim *e*.

Od 16 slengizmov, ki so jih študentje imeli za najpogostnejše, je v slovarju novega SP našla le 3 (*mega*, *frend* in *bejba*), pri še dveh (*itak* in *halo*) pa novi SP nima oznake sleng., tako da je 11 izmed omenjenih 16 enot zunaj slovarja SP 2001. Te enote so (z od nas dodanimi slovenskimi ustrežnicami v oklepaju): *fak* (jebi ga), *ful* (zelo, super, prima), *kul* (čudovit/o), *kao* (naj bi, menda), *sori* (pardon), *stari*, *šit* (sranje), *šur* (seveda, gotovo), *the best* (super, debestično), *über* (naj), *valjda* (kje neki). (Kritičarka se za pomen slengizmov ne zanima.) Iz § 1060 novega SP si je izpisala 7 slengovskih enot (*grebator*, *bejba*, *keš*, *žurka*, *nakladati*, *težačiti*, *odštekan* (*biti*)) in še 4 naključno najdene (*bajbaj*, *čao*, *frend*, *ojla*) od onih še mnogo drugih, ki jih slovar navaja. Od teh 11 se včasih ali pogosto uporablja (nad 50-krat) 7 enot, 4 pa imajo 3, 8, 19 in 25 teh dveh rab. Najpogostnejših 9 enot ima čez 50 potrditev.

Da so nabiralci oz. izbiralci slengizmov za novi SP prezrli kar 11 (13) najpogostnejših slengizmov, je pač posledica tega, da (kakor nekoč t. i. grobih germanizmov) v slovar niso sprejemali t. i. »grobih« anglicizmov, saj si do določene mere pri njih lahko pomagamo z domačimi gorenji, npr.: *jeb-ffuk-*, *pizd-/pičk-*, *serj-/sra-*, *drek-*, *rit-/guz-*, ki imajo v slovarju SP 2001 večinoma oznako nizk(o).

Pravopisni slovar ne more vsebovati samo trenutno aktualnega besedja, četudi bi bilo slengovsko. V besedilih živijo tudi starejše take besede in rabe oblik skupaj z nekdanjimi uporabniki slengizmov.

* Tu: 153–156.

Mladi kolegici so očitno pritisnili še tvarino prevzemanje iz angleščine v slovenščino ozkih oz. širokih *e*-jev (in redko *o*-jev). Naši »angleži« (tj. angleščino bolj ali manj obvladujoči) tu pač »angležijo« v slovenskem jeziku, ko izgovarjajo take *e*-je široko, nekaj drugega pa je, kako tak prevzeti *e* ali *o* iz angleščine izgovarjajo navadni slovensko govoreči, tj. od angleščine nevplivani (čeprav nekateri res tudi podlegajo »angleškemu izgovoru«). Zanimivo je, da tu zagovarjalcev izvirnega izgovora prav malo, tj. nič, ne zanima, kako je s tem v SSKJ, ki ga sicer naši kritiki tako povzdigujejo. Ozki naglašeni *e* ima že SP 1962 za *jazz*, namreč [džéz], res pa, da tudi *slêng* (to besedo so pri nas pogosto pisali *slang* in pač izgovarjali citatno). SSKJ pa se je v teh primerih odločal večinoma za ožine in širine (»sléng tudi slêng«) in enako *džéz/džêz*, pa [snék in snék], [tóples tudi tópolis], pa samo *ókéj* oz. *kêš – kéj¹, kéj², džém*.

Mislimo torej, da je veliko ustrežnejše imeti to rešeno, kakor predlaga novi pravopis, tj. ozka *e* in *o*, ne pa enozložne vleči v skupino, kjer so pretežno iz nemščine prevzeti *drèk, flèk, čèp, žèp, špèh* – razen izjemoma kdaj. Dolge in široke *e*-je imamo seveda v primerih *cês, dês, ês/ès* poleg tipa *èf èfa* ipd. (npr. *èl-, èm-*).

Da bi pa iz od avtorice grajanega v novem SP lahko sklepali, da se »priredba slenga v SP zaenkrat kaže kot neposrečena«, je vendarle preveč. Seveda pri tem ne smemo pozabiti, da oznake sleng. v SSKJ sploh ni.

* * *

Za zaključek: Včasih se je za tako pisanje, kakor ga tu spoznavamo izza okroglice mize A. Vidovič Muhe, reklo, da je »duh« sicer bil voljan, »meso« pa večinoma izrazito slabo. Sicer je res, da je, ko gre za veliko, dovolj že hoteti, toda volja pri tem nikakor ne bi smela biti zla.

Jože Toporišič
Ljubljana